

ท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีสู่ความยั่งยืน

รายได้จากการท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นแหล่งรายได้หนึ่งที่สำคัญของประเทศส่งผลให้ภาครัฐให้ความสำคัญต่อภาคการท่องเที่ยวของประเทศ และจากกระแสนิยมการท่องเที่ยวในรูปแบบใกล้ชิดธรรมชาติและการใช้ชีวิตตามวิถีชุมชนดั้งเดิมที่มีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ภาครัฐมุ่งพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งหวังที่จะให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแรงขับเคลื่อนที่จะทำให้เกิดการกระจายรายได้ลงสู่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เศรษฐกิจฐานรากเติบโตและเป็นแรงผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโตต่อไปได้อย่างยั่งยืน ในครั้งนี้ศูนย์วิจัยธนาคารออมสินจึงได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่นำมาซึ่งความยั่งยืนของเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานหรือบุคคลที่สนใจนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ทิศทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย

จากรายงานการสำรวจเทรนด์การท่องเที่ยวในประเทศไทย ปี 2562 โดย Airbnb พบว่า ร้อยละ 84 ต้องการท่องเที่ยวแบบใช้ชีวิตเหมือนคนท้องถิ่นและใช้จ่ายไปกับร้านอาหารในชุมชนมากที่สุดกว่า 1.7 พันล้านบาท และจากข้อมูลของ Expedia ที่ทำการเจาะลึกข้อมูลการท่องเที่ยวในปี 2561 พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเลือกจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวเป็นแหล่งชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในเมืองรอง เช่น สกลนคร นครพนม น่าน เป็นต้น และมีอัตราการท่องเที่ยวลักษณะนี้เพิ่มสูงขึ้นกว่าร้อยละ 50 เมื่อเทียบกับปี 2560 สะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบันการท่องเที่ยวตามรอยวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ในด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

84%

ต้องการใช้ชีวิต
เหมือนคนท้องถิ่น

www.prachachat.net

www.thansettakij.com

1.7 พันล้าน

ใช้จ่ายใน
ร้านอาหารชุมชน

เมืองรองเติบโตกว่า

50%

www.edttguide.com

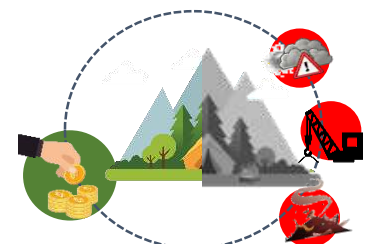
นอกจากการท่องเที่ยวตามรอยวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนจะทำให้ชุมชนกลับมาได้รับความนิยมและเกิดรายได้จากการท่องเที่ยวหมุนเวียนในชุมชนเพิ่มขึ้นแล้วนั้น แต่ก็อาจสร้างผลกระทบด้านลบต่อชุมชนตามมาได้ อาจด้วยเพราะแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจะเป็นแรงดึงดูดให้นายทุนหรือผู้ประกอบการจากภายนอกเข้ามาลงทุนในชุมชนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ซึ่งอาจคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนไม่มากเท่าที่ควร ประกอบกับชุมชนอาจจะยังไม่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ การวางแผนเพื่อความยั่งยืน หรือแม้กระทั่งการปรับตัวต่างๆ ของชุมชนที่อาจจะไม่ทันตามสภาพเหตุการณ์ภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปเช่น วิถีชีวิตดั้งเดิมอาจถูกกลืนหายไปตามผู้ที่เข้ามาใหม่จากการที่ผู้ประกอบการจากภายนอกเข้ามาทดแทนผู้คนในชุมชนเดิมที่ย้ายออกไปอันอาจเกิดจากการขายที่ดิน หรือปัญหาทรัพยากรของชุมชนเสื่อมโทรม การจัดการขยะ/ของเสียในชุมชนที่มีมากขึ้น เป็นต้น ทำให้ต่อมามีการผลักดันให้การท่องเที่ยวชุมชนเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเรียกว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” เพื่อให้เกิดการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนรวมถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน ซึ่งจะมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวชุมชนแบบเดิมสามารถสรุปได้ดังนี้

- **ท่องเที่ยวชุมชน** เป็นการท่องเที่ยวตามแหล่งชุมชนของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน หรือการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไม่มากเท่าที่ควร และอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของนักท่องเที่ยว

- **ท่องเที่ยวโดยชุมชน** เป็นการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน เช่น ข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติตามสำหรับชุมชน การเลือกจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่จะเป็นจุดขายในการนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว การจัดการจราจร เป็นต้น เพื่อให้วิถีชุมชนดั้งเดิมไม่ถูกทำลายหายไป รวมถึงเป็นการรักษาทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชนให้มีความยั่งยืนต่อไปได้

ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงหมายถึง การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยเป็นการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในชุมชนนั้นๆ ด้วย เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริมที่เข้ามาสนับสนุนอาชีพหลักหรือวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนโดยที่ไม่เป็นการทำลายวิถีชีวิตเดิมหรือทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่เดิม

ความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวชุมชนและการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ตัวอย่างการแก้ไขปัญหาด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้รับความนิยมอย่างมากมาทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาจำนวนมาก รวมถึงมีนักลงทุนหรือผู้ประกอบการจากภายนอกชุมชนเข้ามาทำธุรกิจมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นร้านอาหาร ร้านกาแฟ หรือที่พักโฮมสเตย์ ทำให้หมู่บ้านเริ่มเกิดปัญหาสังคมตามมา เช่น วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปเริ่มมีการย้ายออกของคนในชุมชนอันเกิดจากการขายที่ดินหรือปล่อยเช่าที่ดินให้กับคนภายนอกมากขึ้น ปัญหาความแออัดของนักท่องเที่ยว ปัญหาการจราจรแออัดในช่วงวันหยุด ปัญหาการจัดการขยะ หรือแม้แต่ปัญหาการรุกล้ำพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นต้น ต่อมาหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาช่วยเหลือโดยใช้หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดการบริหารจัดการและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ผ่านการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานและคนในชุมชน เพื่อร่วมคิดถึงปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ที่หมู่บ้านเผชิญ ทำให้หมู่บ้านได้ข้อตกลงเพื่อเป็นหลักปฏิบัติร่วมกันภายในชุมชนซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองสามารถรักษาวินัยชีวิตดั้งเดิมของชุมชนรวมถึงทรัพยากรและธรรมชาติของหมู่บ้านไว้ได้ (บทความเรื่องแม่กำปองร้องทุกข์, กรุงเทพธุรกิจ, 2561 และบทความเรื่องระเบิดจากข้างในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, กรุงเทพธุรกิจ, 2562)

การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย

ภาครัฐมีการกำหนดแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ พ.ศ. 2561-2565 เป้าหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพและทักษะของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน ตามแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานความพอเพียง อีกทั้งยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีมาตรฐานคุณภาพภายใต้ขีดความสามารถการรองรับของชุมชน และเพื่อเพิ่มจำนวนเครือข่ายและความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มีเป้าหมายหนึ่งคือการกระจายรายได้และลดความเหลื่อมล้ำของประเทศผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายดังกล่าวหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างร่วมมือผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านโครงการต่างๆ อาทิ โครงการพัฒนาแบรนด์ CBT Thailand ภายใต้แนวคิดท่องเที่ยววิถีไทย สุขใจวิถีชุมชน โดยคณะอนุกรรมการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อผลักดันให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นที่รู้จักและมีมาตรฐานไปในทางเดียวกัน โครงการ Trawell Pass และ มูฟ (MuV) รถตุ๊กตุ๊กคนเมืองพลังงานไฟฟ้าเพื่อการท่องเที่ยวท้องถิ่น โดยสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่นได้สะดวกขึ้น โครงการพัฒนาสังคมดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ เช่น การทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยความร่วมมือของกลุ่มบริษัทซีดีจีและมหาวิทยาลัยมหิดล โครงการเที่ยวเมืองรองลดภาษีของรัฐบาล

โครงการที่ส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จและน่าสนใจ

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่พิเศษ

โดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. อยู่ในสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสาน ส่งเสริม และสนับสนุน เพื่อเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนากการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการท่องเที่ยวโดย อพท. แบ่งเขตพื้นที่เพื่อพัฒนาส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยการกำหนดเป็นเขตพื้นที่พิเศษจำนวน 6 พื้นที่พิเศษ และ 3 คลัสเตอร์ท่องเที่ยว คลอบคลุม 38 จังหวัด

ที่มา: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน
แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

- ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
พัฒนาบุคลากร ระบบบัญชีการเงินและบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ
- ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี
จัดสรรรายได้ ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดี
- ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน
อนุรักษ์และส่งเสริมฐานข้อมูลเพื่อเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม
- ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม
อย่างเป็นระบบและยั่งยืน
จัดการพื้นที่และสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ
- ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
เตรียมความพร้อมเรื่องความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวก

ที่มา: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

ทั้งนี้ อพท. ได้จัดทำเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย ซึ่งพัฒนาจากเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (Global Sustainable Tourism Council Criteria หรือ GSTC) เพื่อนำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยเกิดการพัฒนายั่งยืนและมีมาตรฐาน

จากการพัฒนาชุมชนตามเกณฑ์ดังกล่าว ทำให้ อพท. สามารถคัดเลือกต้นแบบแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รวมทั้งสิ้น 66 ชุมชน

จากการศึกษาชุมชนที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 30 ชุมชน พบว่า ในปี 2561 มีชุมชนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 ที่มีรายได้เพิ่มขึ้นหลังจากดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งทั้ง 30 ชุมชนมีรายได้รวมเพิ่มขึ้นจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ร้อยละ 35 หรือเพิ่มขึ้นรวม 515,041 บาท คิดเป็นแต่ละชุมชนมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น 17,168 บาทต่อชุมชน เห็นได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือในการกระจายรายได้ลงสู่ชุมชนท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจฐานรากได้จริง

ที่มา : ข้อมูล Thailand Tourism Intelligence Center ณ สิงหาคม 2562
คำนวณโดยศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน

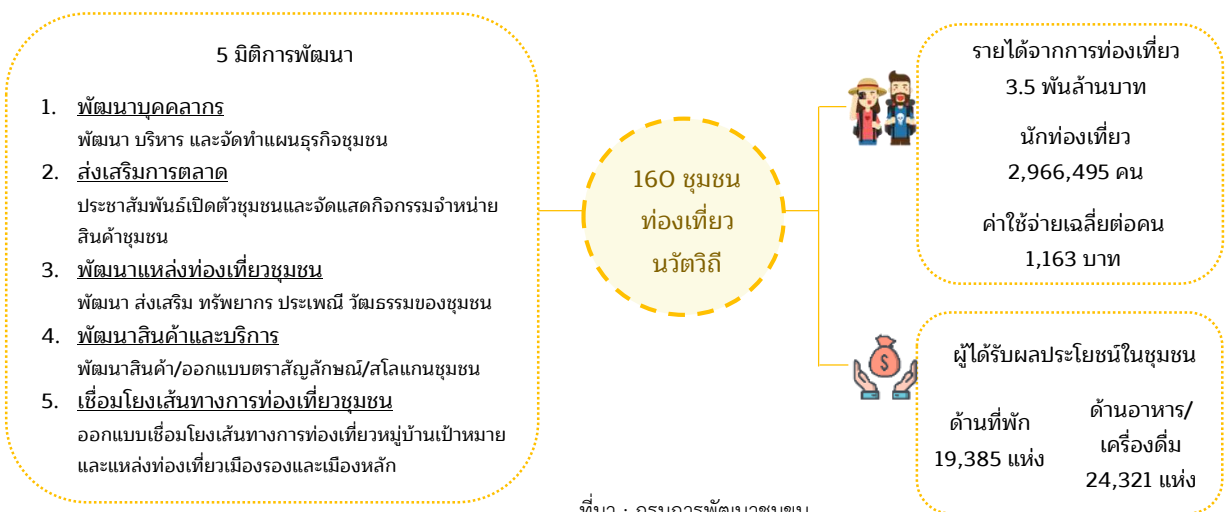
2. โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี โดยกรมการพัฒนาชุมชน

โครงการ OTOP นวัตวิถีดำเนินการโดยกรมการพัฒนาชุมชน หรือ พช. เป็นโครงการสนับสนุนให้มีการนำสินค้า OTOP ของชุมชนเข้ามารวมกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายสินค้า OTOP ของชุมชน และจากกิจกรรมบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีส่วนช่วยทำให้รายได้กระจายลงสู่ชุมชน และลูกหลานของคนในชุมชนไม่ต้องออกไปหารายได้นอกชุมชน

ในปัจจุบันมีชุมชนเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 160 ชุมชน โดยโครงการมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนทั้งสิ้น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านการตลาด ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านสินค้าและบริการ และด้านเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งในปี 2561 สามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 3.5 พันล้านบาท จากนักท่องเที่ยว 2,966,495 คน คิดเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อนักท่องเที่ยวเท่ากับ 1,163 บาท นอกจากนี้โครงการยังสามารถกระจายผลประโยชน์ไปสู่ชุมชนทั้งในด้านที่พักในชุมชน จำนวน 19,385 แห่ง และด้านอาหาร/เครื่องดื่มในชุมชน 24,321 แห่ง

การดำเนินการและผลการดำเนินการ โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

ที่มา : กรมการพัฒนาชุมชน

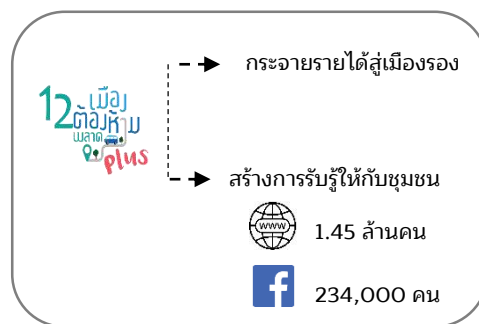
3. โครงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. อยู่ในสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ทำหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ และผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้มีหลายโครงการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งมีทั้งโครงการที่สร้างการรับรู้แหล่งท่องเที่ยวรวมถึงการสร้างรายได้ และสร้างอาชีพ โดยโครงการที่มีส่วนส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่น่าสนใจ เช่น

โครงการ 12 เมืองต้องห้ามพลาด เป็นโครงการสนับสนุนการท่องเที่ยวเมืองรองผ่านการประชาสัมพันธ์เอกลักษณ์ของแต่ละเมืองเพื่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปสู่เมืองท่องเที่ยวทางเลือกที่มีศักยภาพ และสร้างการรับรู้สถานที่ท่องเที่ยวผ่านทางสื่อออนไลน์ต่างๆ

ผลการดำเนินงาน มีผู้เข้าเยี่ยมชมเว็บไซต์ 1.45 ล้านคน และมีผู้ติดตาม Facebook กว่า 234,000 คน

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

โครงการ Village to the World ปฏิบัติการเพิ่มมูลค่ายกระดับท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการพัฒนาและประชาสัมพันธ์ โดยส่งเสริมให้องค์กรต่างๆ จัดกิจกรรม CSR Outing ตามแหล่งท่องเที่ยวชุมชน โดยมีชุมชนในโครงการทั้งสิ้น 10 ชุมชนต้นแบบ

ผลการดำเนินงาน สามารถสร้างการรับรู้ชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ได้โดยมีการเข้าชม จำนวน 6.7 ล้านครั้ง

ที่มา : www.villagetotheworld.com

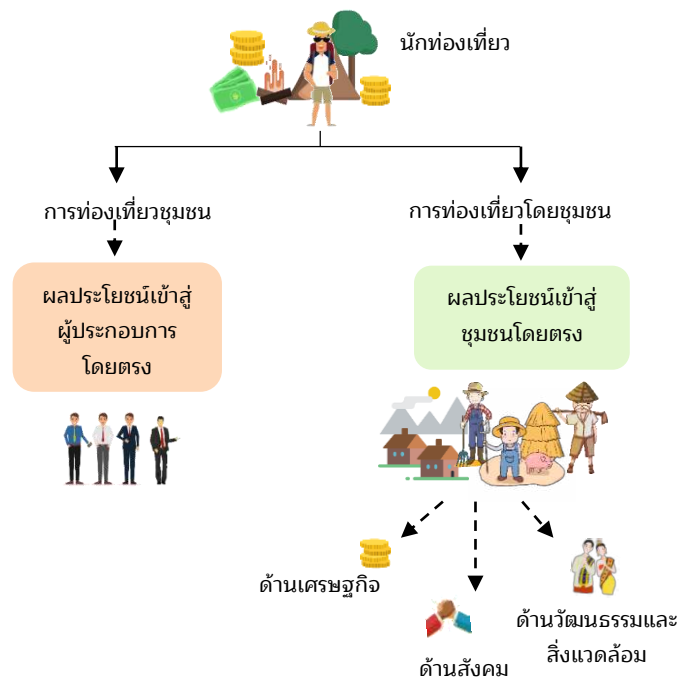
โครงการ WE Love Local เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยการจัดประเภทการท่องเที่ยวตามลักษณะการท่องเที่ยว จำนวน 10 ลักษณะ เช่น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชนท่องเที่ยวโฮมสเตย์ เป็นต้น โดยแต่ละลักษณะจะมีชุมชนที่ถูกนำเสนอ 5 ชุมชน รวมทั้งสิ้น 50 ชุมชน นอกจากนี้ยังมีแคมเปญ CEO Love Local ซึ่ง ททท. ร่วมมือกับ CEO ขององค์กรชั้นนำทั้งภาครัฐและเอกชน ในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนต่างๆ ด้วยการจัดกิจกรรมตามแหล่งชุมชน เพื่อสร้างรายได้และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

ที่มา : www.welovelocal.travel

สิ่งที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดจากความร่วมมือกันของคนในชุมชน ดังนั้นผลประโยชน์ต่างๆ ที่ได้รับจะกลับเข้าสู่ชุมชนโดยตรงเพื่อพัฒนาและดูแลชุมชน รวมถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน และสิ่งเหล่านั้นจะคืนกลับให้คนทุกคนในชุมชน ในขณะที่การท่องเที่ยวชุมชนผลประโยชน์ที่ได้ส่วนใหญ่จะคืนกลับสู่ผู้ประกอบการรายนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านรายได้ หรือการพัฒนาดูแลต่างๆ ซึ่งหากจะคืนกลับสู่ชุมชนก็อาจจะขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญของแต่ละผู้ประกอบการนั้นๆ โดยผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

สร้างรายได้และสร้างอาชีพให้กับชาวบ้านได้โดยตรงจากสิ่งที่ชุมชนมีหรือถือปฏิบัติอยู่ และรายได้ดังกล่าวของชุมชนสามารถนำมาจัดสรรเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์ให้กับชุมชน ซึ่งถือเป็นแนวทางในการลดภาระให้กับรัฐบาลได้อีกด้วย

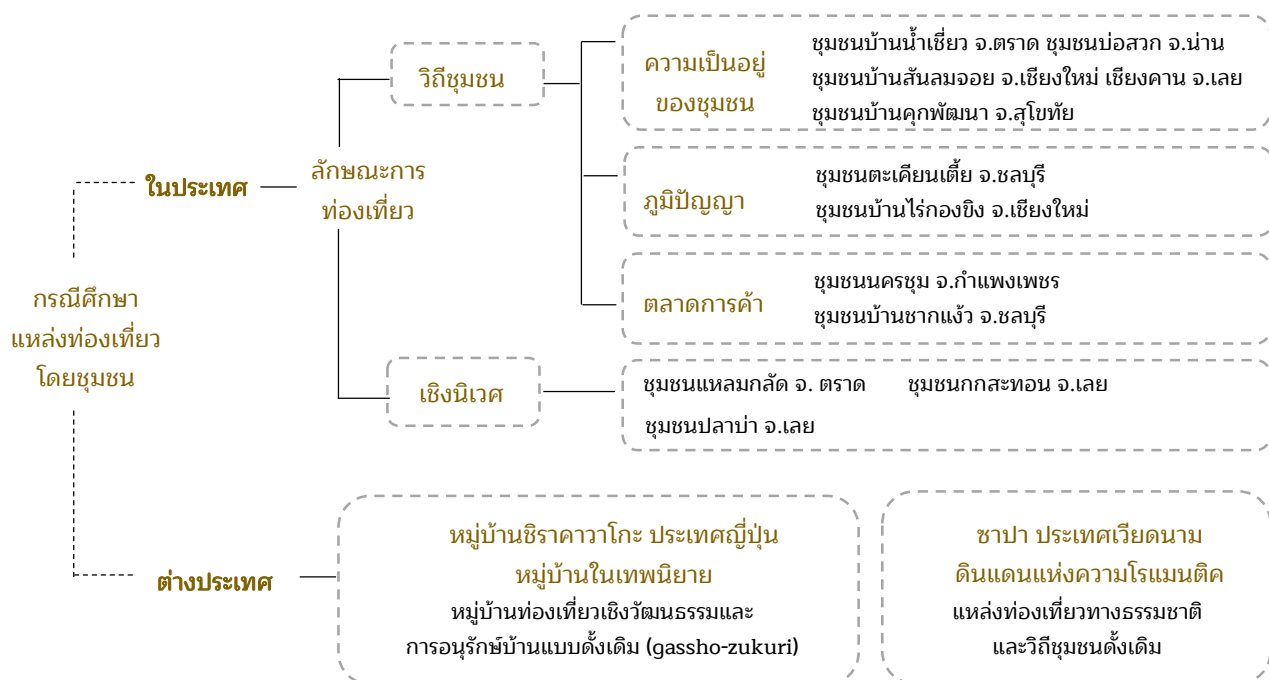
ด้านสังคม

สร้างความสามัคคีให้คนในชุมชนมีความร่วมมือเป็นอันหนึ่งเดียวกัน นอกจากนี้ยังสร้างให้ชุมชนเกิดความตระหนักและภาคภูมิใจในมรดกทางสังคมและการกลับคืนถิ่นของคนในชุมชนมากขึ้น

ด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการโดยชุมชนเองซึ่งสามารถป้องกันการเข้ามาของนายทุนที่จะเข้ามาสร้างผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมนิยมประเพณี หรือวิถีชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ชุมชนได้

กรณีศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาชุมชนที่เป็นที่รู้จักในประเทศไทย ได้แก่ เชียงคาน จังหวัดเลย และชุมชนต้นแบบจาก อพท. จำนวน 14 ชุมชน เช่น ชุมชนบ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ชุมชนพระบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน ชุมชนบ้านไร่กองขิง จ.เชียงใหม่ เป็นต้น และจากต่างประเทศ ได้แก่ หมู่บ้านชิราควาโกะ ประเทศญี่ปุ่น และซาปา ประเทศเวียดนาม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ชุมชนที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วนใหญ่มักมีความโดดเด่นและมีอัตลักษณ์ในชุมชนอยู่แล้วเป็นทุน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ หรือลักษณะการดำรงชีวิตหรือประเพณีอันดีงามของชุมชน ซึ่งความโดดเด่นดังกล่าวมาจากพื้นฐานของชุมชนเองที่มีอยู่แล้วเพียงแค่ชุมชนร่วมรักษาและชูความโดดเด่นดังกล่าวขึ้นมา

นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยสำคัญที่ชุมชนจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้นั้นต้องมาจากความต้องการของชุมชนเอง ร่วมมือกัน หรือในบางชุมชนอาจมีหน่วยงานมาช่วยสนับสนุนในการให้ความรู้ด้านการจัดการ การบริหาร เป็นต้น การร่วมมือกันของชุมชนจะส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความสามัคคีและวางแผนทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนนอกจากนี้ยังถือเป็นการส่งเสริมประโยชน์โดยตรงถึงมือชาวบ้านทั้งในด้านรายได้ โอกาสทางอาชีพ และคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งปัจจัยเชิงบวกดังกล่าวจะสามารถส่งต่อไปถึงรุ่นลูกหลาน ถือเป็นการท่องเที่ยวที่เป็นไปอย่างยั่งยืน

ดังเช่น หมู่บ้านชิราควาโกะ ประเทศญี่ปุ่น และชุมชนซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ที่จากเดิมเป็นชุมชนพื้นบ้านธรรมดาต่างดำเนินชีวิตไปตามวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น การทำการเกษตร การค้าขายภายในชุมชน ต่อมาเริ่มมีการท่องเที่ยวกระจายลงสู่พื้นที่ของชุมชน ทำให้แต่ละครัวเรือนในชุมชนต่างหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ทำให้ผลประโยชน์ เช่น รายได้ ตกอยู่กับแต่ละครัวเรือนซึ่งไม่ได้ถูกนำไปพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ จึงช่วยผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มกันผ่านคนในชุมชน เพื่อทำให้อุทิศในชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม อาทิ ให้ความรู้ด้าน

อาชีพเสริมที่เกี่ยวข้อง เช่น ไกด์นำเที่ยวท้องถิ่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ การท่องเที่ยว การให้ความรู้ด้านภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน เป็นต้น นอกจากนี้ในบางชุมชนอาจเล็งเห็นปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มักเผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพ เนื่องจากคนในชุมชนใช้สารเคมีในภาคเกษตร จึงเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ทั้งสำหรับการบริโภคและจำหน่าย อีกทั้งยังถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสุขภาพที่ได้รับความนิยมอีกด้วย

ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากกรณีศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

- ชุมชนสามารถสร้างรายได้และมีโอกาสทางอาชีพเพิ่มมากขึ้น
 - หมู่บ้านชิราควาโกะ ประเทศญี่ปุ่น ที่ชาวบ้านในชุมชนสามารถสร้างรายได้โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินช่วยเหลือจากภาครัฐ
 - ชุมชนชาวก้าว จ.ชลบุรี จัดถนนคนเดินตลาดจีนโบราณเป็นตัวช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน
- ชุมชนสามารถบริหารการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 - ชุมชนบ้านคุกพัฒนา จ.สุโขทัย จากที่ชาวบ้านสามารถดูแลตัวเองได้จากวิถีชีวิตดั้งเดิมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว คือการทำการเกษตรและการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอาชีพเสริมควบคู่ไปกับการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาหนี้ระบบได้

ด้านสังคม

- ชุมชนมีความรักและสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เช่น
 - หมู่บ้านชิราควาโกะ ประเทศญี่ปุ่น และชุมชนพระบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน ชาวบ้านร่วมกันผลิตเวรทำหน้าที่เพื่อทำกิจกรรมของชุมชน เช่น การนำเที่ยว การตรวจสอบพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านระมัดระวังการใช้ไฟ เป็นต้น
 - ชุมชนบ้านชาวก้าว จังหวัดชลบุรี ชาวบ้านร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการบริหารจัดการการค้าในตลาดถนนคนเดิน
 - ชุมชนมีความตระหนักกลับคืนถิ่นมากขึ้น เช่น หมู่บ้านชิราควาโกะ ประเทศญี่ปุ่น เมื่อหมู่บ้านได้รับความนิยมนอกจากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ทำให้ช่วยชะลอการย้ายออกของคนในชุมชนเพื่อไปทำงานนอกชุมชนได้เพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับ ชุมชนนครชุม จ.กำแพงเพชร และ ชุมชนบ่อสวก จ.น่าน ซึ่งก่อให้เกิดการคืนถิ่นของคนหนุ่มสาวของชุมชนมากขึ้น
- ชุมชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนของตนเอง เช่น หมู่บ้านชิราควาโกะ ประเทศญี่ปุ่น ชาวบ้านต่างภูมิใจที่ได้รับเลือกให้มีชื่ออยู่ในบัญชีมรดกโลก

ด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

- ชุมชนร่วมรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน
 - หมู่บ้านชีราควาโกะ ประเทศญี่ปุ่น และชุมชนบ้านซากแก้ว จังหวัดชลบุรี ที่ดูแลรักษาสถาปัตยกรรมเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับ ชุมชนปลาปา และชุมชนกกสะท้อน จ.เลย สามารถบริหารจัดการให้คนและป่าอยู่ร่วมกันได้ รวมถึงสามารถปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมดั้งเดิมของชุมชนให้อยู่ดั้งเดิม
- ชุมชนร่วมรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น ชุมชนพระบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูนที่ร่วมรักษาและดูแลขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เช่น การร่วมกันตักบาตรตอนเช้า การทานอาหารมังสวิรัต เป็นต้น

ความเสี่ยงจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากกรณีศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้

- วิถีชุมชนดั้งเดิมถูกกลืนหายไป จากการที่ชุมชนได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ถือเป็นปัจจัยดึงดูดนายทุนและคนนอกชุมชนเข้ามาลงทุนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้คนในชุมชนดั้งเดิมไหลออกไปจากชุมชนรวมถึงวิถีชุมชนที่ถูกกลืนหายไปตามนายทุนหรือผู้ที่เข้ามาใหม่
- สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย จากนักท่องเที่ยวหลังไหลเข้ามาจนเกินขีดความสามารถในการรับนักท่องเที่ยว แม้ว่าจะมีระบบการจัดการที่ดีแต่ยังถือเป็นการจัดการในชั้นเบื้องต้นทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้ง ขยะ และ มลพิษ ดังเช่น ซาปา ประเทศเวียดนาม และ เชียงคาน จังหวัดเลย
- ชุมชนขาดความเป็นกลุ่มก้อนทำให้ไม่ตระหนักในอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น เชียงคาน จังหวัดเลย ชุมชนบางส่วนสูญเสียความเป็นอัตลักษณ์เนื่องจากถูกรอบจังกาวัฒนธรรมคนเมืองทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิม

มุมมองของศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน

จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นได้ว่าหากชุมชนมีความตั้งใจจริงและตระหนักถึงผลประโยชน์ของชุมชนส่วนรวมมาก่อนจะสามารถผลักดันให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนพัฒนาไปในทางที่ดีได้ และเมื่อผนวกกับแรงเสริมในด้านต่างๆ จากภาครัฐไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ที่เกี่ยวข้องหรือแม้กระทั่งแหล่งเงินทุนก็จะส่งผลให้ชุมชนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตไปในทางที่ดีขึ้นและยังส่งผลไปยังเศรษฐกิจจะเติบโตฐานรากให้มีความเติบโตได้อย่างยั่งยืนต่อไป

สำหรับธนาคารออมสินที่ผ่านมามีส่วนร่วมสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเป็นแหล่งเงินทุนผ่านสินเชื่อ “GSB Homestay” ซึ่งให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการโฮมสเตย์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนกับกรมการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจโฮมสเตย์ นอกจากนี้ ธนาคารออมสินร่วมมือกับ Airbnb พัฒนา platform สำหรับลูกค้าสินเชื่อ GSB Homestay ของธนาคาร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนระดับท้องถิ่นให้เกิดขึ้นคู่ขนานไปกับแนวนโยบายของรัฐบาลในการขับเคลื่อนการเติบโตและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนในเมืองรองต่างๆ ผ่านการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะสำหรับภาครัฐ

1. การกำหนดนโยบายระยะยาวเพื่อความยั่งยืน

การกำหนดนโยบายของภาครัฐเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรพิจารณา นโยบายในระยะยาวหรือมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากนโยบายที่กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะสั้นจะสามารถสร้างอุปสงค์จากการท่องเที่ยว ในระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้น หากนโยบายดังกล่าวสิ้นสุดลงเศรษฐกิจในชุมชนก็อาจจะกลับมาซบเซาอีกครั้ง และในบางชุมชนที่ยังไม่มีระบบบริหารจัดการที่ดีพอก็อาจจะไม่สามารถดำเนินการให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนนั้นๆ พัฒนาและเติบโตต่อไปได้อย่างยั่งยืน

2. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงชุมชนได้โดยง่าย ภาครัฐอาจพิจารณาการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคของชุมชนต่างๆ ให้มีความพร้อม รวมถึงระบบ การคมนาคมขนส่งต่างๆ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนต่อไปได้ โดย ไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมของชุมชนหรือวิถีชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ ควรรักษาไว้

ภาคผนวก

รายชื่อชุมชนกรณีศึกษา

หมู่บ้านชิดาวาโกะ ประเทศญี่ปุ่น	หมู่บ้านอนุรักษ์วัฒนธรรมและรักษาสภาพแวดล้อมท้องถิ่น ด้วยบ้านทรงกัสโซ-ซุคุริ
ซาปา ประเทศเวียดนาม	ท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม
เชียงคาน จ.เลย	ชุมชนที่มีอัตลักษณ์และเต็มไปด้วยเสน่ห์ของธรรมชาติ
ชุมชนบ้านชากแง้ว จ.ชลบุรี	ชุมชนจีนโบราณเปลี่ยนเศรษฐกิจที่เจียบเหงากว่า 30 ปี ให้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง
ชุมชนบ้านคุดพัฒนา จ.สุโขทัย	ชุมชนคนทำวุ้นเรียนรู้วิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยให้ชาวบ้านสามารถดูแลตัวเองได้
ชุมชนตะเคียนเตี้ย จ.ชลบุรี	ศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนไทยเชื่อมโยงการส่งต่อนักท่องเที่ยว ช่วยสร้างรายได้ให้ชุมชน
ชุมชนบ้านไร่กองบิง จ.เชียงใหม่	ชุมชนท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพสร้างรายได้
ชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย จ.สุโขทัย	ย้อนอดีตวิถีดั้งเดิมสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว
ชุมชนปลาปา จ.เลย	ชุมชนร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดความยั่งยืน
ชุมชนน้ำเขียว จ.ตราด	ชุมชนมีความหลากหลายทางศาสนา ร่วมมือสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่น
ชุมชนบ่อสวก จ.น่าน	ชุมชนแห่งภูมิปัญญาส่งต่อมรดกจากรุ่นสู่รุ่นสร้างความเป็นหนึ่ง ในการทำงานร่วมกันของคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่เพื่อพัฒนาชุมชน
ชุมชนบ้านสันลมจอย จ.เชียงใหม่	ชุมชนหลากหลายชาติพันธุ์รวมกันอยู่ สร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน
ชุมชนนครชุม จ.กำแพงเพชร	ชุมชนตลาดโบราณร่วมรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม
ชุมชนกนกสะทอน จ.เลย	ชมซากุระเมืองไทยโดยทวงไถ่สิ่งแวดล้อม และรักษาทรัพยากร